

První hlubší vlna zájmu o existenciální filosofii u nás po druhé světové válce byla záhy násilně zlomena. Přesto její výsledky nelze podceňovat. Uvedla nás — i když torzovitě a v ne dost přesných překladech — do myšlenkového světa takřka všech významnějších představitelů existencialismu (Listy 3, 1947) a zanechala informativní, na svou dobu velice solidní a v některých ohledech dodnes aktuální knihu V. Černého *První sešit o existencialismu* (Praha 1948). Po desetileté nucené přestávce se zájem o existencialismus obnovuje, ovšem v opožděném, ale o to překotnějším a módnějším vydání. Bylo by jistě zajímavé sledovat toto hromadné opojení, popsat jeho průběh a fáze (kulturní žurnalistika, beletrie a dramatika, osudy filosofické antropologie atd.), analyzovat jeho příčiny, ale to by nás zavedlo příliš daleko. Chceme pouze konstatovat, že teprve v posledních dvou až třech letech, kdy už módní vlna pomalu opadá, dochází jednak k serióznějším pokusům o obsahové filosofické vyrovnání se s existenciální problematikou,¹ jednak ke zkusným překladům původních filosofických textů nejvýznamnějších představitelů existencialismu.²

Do této druhé řady náleží i studijní materiál Vysoké školy politické ÚVKŠČ „Antologie existencialismu I.“³ Antologie obsahuje výběr z díla K. Jasperse *Einführung in die Philosophie* (Zürich 1950) v překladu J. Šindeláře, který je též autorem stručného a výstižného úvodu, stať *Die Zeit des Weltbildes*, kterou překladatel Dr. Stanislav Vitek vybral z Heideggerova sborníku *Holzwege* (Frankfurt a. M. 1950) a konečně poměrně rozsáhlý, více než stostránkový výběr ze základního filosofického díla M. Heideggera *Sein und Zeit* (Halle a. o. Saale 1927) od téhož překladatele. Vydání antologie jako celku je nesporně záslužným činem a díky poslednímu titulu i nevšední událostí. To

je též důvod, proč publikace původně určená jen pro vnitřní potřebu školy, stává se předmětem hlubšího zájmu širší filosofické obce. A právě tomuto pokusu o překlad Heideggerova *Bytí a času* je věnováno i několik následujících poznámek.

Převod kteréhokoli filosofického díla do materštiny naráží na známé těžkosti, které se v případě textů existencialistické proveniencie stupňují do té míry, že jsou jen ztěží, či sotva zvládnutelné.

Je dostatečně znám odpor duchovního otce existencialismu Sörena Kierkegaarda proti tyranii filosofických systémů. Proti „abstraktnímu mysliteli“ Hegelova typu, jenž se pohybuje v mediu čistých, samoučelných myšlenkových konstrukcí, a jehož poznání dosahuje systematického tvaru pouze za cenu rezignace na těžkosti a

¹ A. Mokrejš, *Umění, skutečnost, poznání*, Praha 1966. A. Mokrejš, *Podnětnost a meze fenomenologické koncepce intersubjektivní*, kandidátská práce 1966, Fil. ústav ČSAV, Praha. M. Průcha, *Kult člověka*, Praha 1966. *Člověk a moderní doba*, pod redakcí J. Filipce, Praha 1966. J. Pešek, *Dialektika dělby práce sebestrukturace a perspektivnost člověka*, Universita Karlova, Praha 1966. *Existencialismus a fenomenológia*, sestavil a úvod napsal J. Bodnár, Bratislava 1967. J. Popelová, *Rozpad klasické filosofie*, Praha 1968. Pouze kniha K. Kosíka, *Dialektika konkrétního* vyšla už v roce 1963.

² M. Heidegger, *Podstata básnictví*, Tvář, 1963 č. 2. J. P. Sartre, *Štúdie o literatúre*, Bratislava 1964. J. P. Sartre, *Kritika dialektického rozumu*, výběr přeložil Dr. O. Kuba, *Vědecké informace Ústavu marxismu-leninismu pro vysoké školy*, Praha 1965. Vyšlo ovšem až v r. 1966 či 1967. J. P. Sartre, *Marxismus a existencialismus*, Praha 1966. M. Heidegger, *Polní cesta*, Orientace 1968, č. 4.

³ Praha 1967, ale vyšel až v následujícím roku.

pekážky skutečného života, staví Kierkegaard „subjektivního“ či „existujícího myslitele“, jehož poznání respektuje zvláštní předpoklady a potřeby lidského života, jehož poznání není „interesselos“. Myšlení je jen služebníkem existence a přichází ke slovu toliko v pauzách a pomlčkách jejího skutečného provedení. Jednající a rozhodující se existence se uskutečňuje mimo myšlení, které je bezmocné vůči rozhodujícím otázkám života. „Das Existieren lässt sich nicht denken.“ Tento tívně, systematické filosofii předznamenal ladění celé existencialistické filosofie a stal se jejím obecným a trvalým rysem.

Touha zachytit jedinečnost, „nesdělitelnost“ a tajemnost existenciálních zážitků vede tu více tu méně k uměleckému tvaru a k esejistickému způsobu vyjadřování. Ale i v čistě filosofické produkci, v opakovaných pokusech tématizovat a obchvatným způsobem systematizovat existenciální zážitky a výkony, objevuje se jakýsi opar neurčitosti, v němž obsahové kontury lze mnohdy jen tušit a intuitivně domýšlet.

Jestliže k tomuto základnímu svzelení při překládání Heideggerových filosofických textů připočítáme ještě morfologickou a syntaktickou „ohebnost“ němčiny (např. možnost snadného vytváření složených slov, okolnost, že všechny části řeči mohou fungovat jako substantiva, atd.) a zejména zvláštnosti Heideggerovské terminologie, plynoucí z jeho snahy o vyjádření původního, „poznáním“ nezprostředkovaného vztahu člověka a světa (např. používání slov v jejich původním, dávno zapomenutém a dalším vývojem překrytém eventuálně transformovaném významu, vytváření polyverbálních termínů jako *In — der — Welt — sein, Sich — vorweg — im — schon — sein — in — einer — Welt, Noch — nicht — zu — Ende — seiende* atd.), potom je nám aspoň v zásadě zřejmé, před jakým obtížným úkolem stojí každý překladatel *Času a bytí*.

Je proto jen spravedlivé, jestliže vysoko oceníme odvahu Dr. Stanislava Vítky,

kteří se pokusil ztežit zdolat tyto tři obranné valy. Útok však byl veden až příliš přímočaře a překotně. Nedivme se proto, že výsledky, jichž překladatel dosáhl, jsou problematické. Bez širokého filosofického (a nejen filologického) zázemí, bez hlubokého proniknutí do myšlenkového světa „protivníka“, bez trpělivého obléhání a taktického manévrování, bez zužitkování všeho, co již bylo vykonáno jinými, nelze totiž tuto „pevnost“ vůbec dobýt. A tak překlad má nejen určité slabiny, jimž se lze při prvním pokusu jen ztežit vyhnout, ale také zbytečně nedostatky.⁴

Jestliže Dr. S. Vítek překládá Heideggerovo tvrzení: „Und weil die Wesensbestimmung dieses Seienden nicht durch Angabe eines sachhaltigen Was vollzogen werden kann, sein Wesen vielmehr darin liegt, dass es je sein Sein als seiiniges zu sein hat, ist der Titel *Dasein* als reiner Seinsausdruck zur Beziehung dieses Seienden gewählt“, následujícím způsobem: „A poněvadž určení podstaty tohoto jsoucna může (sic!) být provedeno udáním věcně obsahového „co“, a jeho podstata tkví naopak v tom, že pokaždé musí být svým bytím jakožto vlastním(?), je název *pobyt* zvolen pro označení tohoto jsoucna jakožto čirý výraz *bytí*“,⁵ jedná se v prvním případě našeho podivění o technickou chybu a v druhém případě o překlad, proti němuž z čistě filologických důvodů lze těžko co namítat, i když obsahově je přeložená teze mnohem sil-

⁴ K nim náleží v první řadě až nepochopitelné prohřešky formální: na několika místech se nerespektuje Heideggerovo rozčlenění textu do odstavců, např. str. 69, 91; zdůraznění některých termínů a vazeb v originále proloženým tiskem není do důsledku dodržováno v překladu (podtržením), např. jen v paragrafu 38 na str. 75, 78, 79, 80; chybí úvozovky, např. na str. 55; na str. 78 není přeložená část věty atd.

⁵ M. Heidegger, *Sein und Zeit*, Unveränderte 5. Auflage, Halle a. d. S. 1941, str. 12. Antologie existencialismu I, 1967, str. 30.

nější a poněkud posunuje smysl originálu. O úplném nepochopení smyslu Heideggerova textu však svědčí tato ukázka: „Die aufgezeigten Phänomene der Versuchung, Beruhigung, der Entfremdung und des Sichverfangens (das Verfangnis) charakterisieren die spezifische Seinsart des Verfallens. Wir nennen diese „Bewegtheit“ des Daseins in seinem eigenen Sein den *Absturz*. Das Dasein stürzt aus ihm selbst in es selbst, in die Bodenlosigkeit und Nichtigkeit der uneigentlichen Alltäglichkeit“. (cit. dílo str. 178), která v překladu zní: „Vyznačené jevy pokusění, uklidnění, odcizení a sebezaplétání (léčky) charakterizují specifický způsob bytí propadnutí. Tuto ‚pohybovost‘ bytí v jeho vlastním bytí nazýváme *pádem*. Pobyt se řízí ze sebe sama do sebe sama (sic!), do vykořeněnosti a nicotnosti nevlastní všednodennosti.“ (cit. dílo, str. 79). Představa o tom, jak se pobyt „řízí ze sebe sama do sebe sama“ je nejen kuriózní, ale neodpovídá vůbec smyslu textu, v němž ono „in es selbst“ se nemusí jednoznačně vztahovat pouze k pobytu, ale třeba i k pádu či obecnému významu předcházejících vět. Pobyt se tedy neřízí ze sebe sama do sebe sama, ale naopak ven, mimo sebe, do vykořeněnosti a nicotnosti neautentické každodennosti.

Překlad také málo respektuje dosavadní domácí — i když sporadické a torzovité — uvádění a užívání Heideggerovy terminologie. To samo o sobě ještě nemuselo znamenat nadostatek, jestliže by překladatel nalezl výstižnější a šťastnější výraz. Tak tomu, až na malé výjimky („být sám sobě jaksi před sebou“ — Pešek a Vítkovo — „sám — být — v předstihu“) ovšem většinou není. Tak např. zaužívaný termín „každodennost“ (Kosík, Macháček, Pešek, Bodnár) zaměňuje Dr. S. Vítek termínem „všednodennost“, ale tím jen stupňuje skrytý protiklad „všedního“ a „svátečního“, jenž nemá nic společného s Heideggerovým pojmem terminologicky označovaným jako „die Alltäglichkeit“;

„vrženost“ (Pešek, Kosík) zaměňuje, k tomu ještě nedůsledně (str. 82), „uvržeností“; stejně nedůsledně (str. 66) a neodůvodněně zaměňuje termín „veřejnost“ (Macháček) termínem „oficialita“, který příliš asociuje s politickým mocensky adresným zakotvením pojmu, jenž je v této podobě pro Heideggera nepřijatelný.

Zvláštní pozornost si zasluhuje dvojice Heideggerových termínů „eigentlich“, „Eigentlichkeit“ — „uneigentlich“, „Uneigentlichkeit“. I když nikoli bez výhrad (Pešek) zaužívaný ekvivalent „autentický“, „autenticita“ zaměňuje překladatel trojicí výrazů — „opravdově — vlastní“, „pravý“, „opravdový“.⁶ Proti ekvivalentu „autentický“, „autenticita“ mluví snad jen to, že sám Heidegger se vyhýbá používání těchto slov. A vyhýbá se jim proto, že význam „pravosti“ či „nepravosti“ je irelevantní pro existenciální rozlišení dvou modů lidské existence — autentického (eigentlich) a neautentického (uneigentlich). Jestliže si jsme této irelevance vědomi a výslovně na ni upozorníme, je výraz „autentický“ (respektive „neautentický“) snad nejhodnějším a najpřijatelnějším ekvivalentem. U ekvivalentů „pravost“ a „nepravost“ bychom tuto irelevanci pocítovali jako násilnou a nelogickou, a u výrazu „opravdový“ by tomu bylo podobně. Ekvivalent „vlastní“ či „opravdově — vlastní“ („nevlastní“) má tu nevýhodu, že od něho nelze použít substantiva, neboť „autenticita“ je existenciál a nemá proto nic společného s vlastností a tím méně s vlastněním. Situace se v tomto posledním případě navíc komplikuje tím, že německý výraz „eigen“ lze ztěžít přeložit jinak než jako „vlastní“.

Bylo by možné upozornit na celou řadu dalších problematických ekvivalentů (Man, Selbstkönnensein, Umsicht, Fürsorge atd.), ale omezený rozsah recenze neumožňuje podrobněji zdůvodnit naše námitky.

⁶ J. Šindelář v překladu Jaspersa používá další dva výrazy — „vlastní“ a „autentický“, takže máme v jedné publikaci až pět „ekvivalentů“ pro jeden termín.

Závěrem bychom chtěli zdůraznit, že určitá místa v *Bytí a času* není možné překládat doslovně. Marná snaha o doslovný překlad se mstí buď nesrozumitelností, nebo nepřesností, např. Heideggerova věta: „Im puren Drang ist die Sorge noch nicht freigeworden, obzwar sie erst das Bedrängtestein des Daseins aus ihm selbst her ontologisch möglich macht.“ (cit. d. 196) zní v překladu: „V čirém nutkání se starost ještě neuvolnila, ačkoliv sama teprve ontologicky umožňuje, aby pobyt měl bytí vystavenosti útisku, který pochází z něj samého.“ (cit. d. 93) nebo:

„Das entschlossene Sein bei dem Zuhandenen der Situation, d. h. das handelnde Begegnenlassen des umweltlich Anwesenden ist nur möglich in einem Gegenwärtigen dieses Seienden.“ (cit. d. str. 326) je přeloženo: „Rozhodné bytí u příručného situace, to znamená jednající ‚nechat se setkat‘ s *pohotovým* okolního světa, je možné pouze ve *zprítomnění* tohoto jsoucna.“ (cit. d. str. 107). Takto je pokus o překlad Heideggera, přes množství vykonané nevděčné práce, přeci jenom nezdařený.

Ladislav Holata

LADISLAV KLÍMA — FILOZOF-BÁSNÍK

V roku 1927 vydal Ladislav Klíma sůbor článkov a štúdií, ktorý pomenoval *Vteřina a věčnost*. *Vteřiny věčnosti* je názov výberu krátkých próz, listov a sentencií, úvah a aforizmov, ktoré usporiadal Josef Zumr a vyšli v nakladateľstve Odeón.¹ Prostredníctvom tohto súboru typických ukážok z tvorby Ladislava Klímu si môžeme takmer po dvadsiatich rokoch znovu pripomenúť myšlienkový odkaz českého „filozofa-básnika“. V roku 1948 totiž naposledy vyšiel zborník, venovaný okrúhlym výročiam filozofovho narodenia i úmrtia (1878—1927) a odvtedy od neho, ani o ňom nič nevyšlo. Príčiny mlčania šťasti súvisia so známymi snahami zredukovať až k zanedbateľnosti to z našej filozofickej minulosti, čo sa nedalo vradiť do predom vytvorenej schémy tzv. českej filozofickej minulosti. Jednou z príčin bolo i to, že Klímove filozofické názory sa nedali použiť ako príspevok k zjednodušenému modelu „pokrokových tradícií“ našich kultúrnych dejín. Až v posledných rokoch sa znova objavujú zmienky o tomto mysliteľovi, niekde i ukážky z jeho tvorby (pozri mesačník *Host do domu* 1965, 1, Listy 1969, č. 10).

Posledné vydanie výberu z prác Ladislava Klímu je vzhľadom na spomínané „zapadnutie“ jeho diela súčasne i pokúšom oboznámiť mladšiu filozofickú verejnosť s autorom, ktorý sa značne vymyká svojím životom i literárnym a filozofickým odkazom z bežných kolají českého kultúrneho života prvej štvrtiny tohto storočia.

Ladislav Klíma bol ako filozof — samouk vyznavačom subjektívneho idealizmu, ústiaceho do polôh egosolizmu a deoesencie, avšak bez predpokladaných momentov fatálnej predurčenosti človeka bohom. K stálym a najvyšším hodnotám jeho filozofie patrí vôľa človeka, vedomá vôľa a aktivita človeka. Tento „mysliteľ“ — tak v spôsobe života, ako aj charakterom myslenia — koncipuje svoje filozofické vyznanie v ostrom protiklade s vtedajšou oficiálnou filozofiou, konkrétne so špecificky českou podobou pozitivizmu. Vtedajšia akademická filozofia sa Klímovi javí ako akýsi mešitský realizmus, ktorý sa márne usiluje rozumovo zdôvodniť ab-

¹ Ladislav Klíma, *Vteřiny věčnosti* (výber z díla) Odeon, Praha 1967.